

УДК 811.111'373

Строченко Л. В.

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛОМОВНИХ НОМІНАЦІЙ КОШТОВНОГО КАМІННЯ

Стаття присвячена дослідженню лінгвокультурологічного аспекту лексико-семантичного поля «коштовне каміння» в англійській мові. У роботі аналізуються номінативні одиниці з додатковими культурними значеннями та фразеологізмами, до складу яких входять номінації коштовного каміння.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, лінгвокультурологія, номінативна одиниця, фразеологізм.

Строченко Л. В. Лингвокультурологические особенности англоязычных номинаций драгоценных камней. - Статья.

Статья посвящена исследованию лингвокультурологического аспекта лексико-семантического аспекта «драгоценные камни» в английском языке. В работе анализируются номинативные единицы с дополнительными культурными значениями и фразеологизмы, в состав которых входят номинации драгоценных камней.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, лингвокультурология, номинативная единица, фразеологизм.

Strochenko L. V Linguocultural peculiarities of the English precious stones nominations. - Article.

The given article deals with the investigation of the lexical semantic field "precious stones" in the English language, namely its linguistic culturological aspect. The nominative units with additional cultural meanings and fixed phrases containing the names of precious stones are being analysed in the article.

Key words: lexical semantic field, linguistic culturology, nominative unit, idiom.

Представники структурного напряму розглядають мову як багаторівневу систему, що містить взаємопов'язані та взаємозумовлені дискретні елементи, об'єднані в підсистеми, які у свою чергу базуються на парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних відношеннях. Одним із проявів парадигматичних відношень у лексиці є лексико-семантичне поле (далі - ЛСП).

У сучасній лінгвістиці існує значна кількість досліджень польових структур [1; 3; 7; 8]. Водночас недостатньо дослідженою (у польовому аспекті) залишається так звана конкретна лексика, до якої належать й розглянуті нами конституенти ЛСП «коштовне каміння» в англійській мові.

Перші теоретичні обґрунтування системних відношень між мовними елементами містяться в працях В. Гумбольдта («організм мови»), Ф. де Сосюра. Конкретне дослідження системних відношень у мові на матеріалі фонем належить І.А. Бодуену де Куртене [8, 5-6].

Системний характер лексики вперше був помічений М.М. Покровським [6, 12], який наприкінці XIX століття зазначав, що слова потрібно вивчати у зв'язку з іншими словами, які належать до одного кола уявлень [6, 75]. Зазначення необхідності вивчення семантичних відношень між словами, дослідження законів і правил внутрішніх змін у групах семантично пов'язаних слів містяться й у працях О.О. Потебні [4, 262-263].

Отже, ідея системного підходу до вивчення лексики з'явилася ще в XIX столітті, але цілісна теорія не була розроблена. Саме тому основоположником такої теорії вважається німецький вчений Й. Трір (хоча власне термін «поле» в лінгвістику ввів Г. Іпсен у 1924 році [7, 27]), який не тільки розробив нові принципи системного аналізу лексики, а й застосував їх у дослідженні фактичного матеріалу [3, 106].

Й. Трір вважав, що у свідомості людини слова існують не розрізнено, а пов'язані між собою за змістом [7, 27]. Систему мови учений розділяє на два типи полів: понятійні та словесні, які у свою чергу підрозділяються на елементарні одиниці - поняття та слова, причому компоненти словесного поля, як мозаїка, покривають сферу відповідного понятійного поля [цит. за: 3, 106]. Прикладами такого поля в працях вченого була сфера інтелекту, куди входили слова «розум, мудрість, хитрість» тощо [7, 27].

Незважаючи на велику кількість критичних зауважень, теорія поля Й. Тріра дала поштовх для визначень досліджень у цій сфері. У сучасному мовознавстві лексико-семантичне поле (далі - ЛСП) визначається як сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту та відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ [13, 380; 4, 265]. Для ЛСП постулюється наявність спільної семантичної ознаки, яка об'єднує всі одиниці поля та зазвичай виражається лексемою з узагальнюючим значенням - архілексемою [13, 380].

У нашому випадку в ролі ідентифікатора досліджуваного поля виступає словосполучення «precious stone» («коштовне каміння»), що і є тією інтегральною ознакою (архісемою), за якою виділяються конституенти досліджуваного ЛСП - номінації дорогоцінного каміння - із загального лексичного масиву англійської мови.

У сучасному мовознавстві відзначається необхідність дослідження полів на трьох рівнях: власне семантичному, який утворюється, виходячи зі значень слів; мотиваційному, на якому одиниці ЛСП можуть розглядатися як «ретроспективно» (із точки зору моделей мотивації, що лягли

в основу цих слів), так і «перспективно», тобто виходячи з особливостей цього поля як джерела семантичної та семантико-словотвірної деривації; а також на рівні культурної символіки, який продовжує перші два рівні дослідження полів [1, 5].

Метою нашого дослідження є аналіз саме культурологічного аспекту ЛСП «коштовне каміння» в англійській мові. Цей рівень вивчення полів передбачає розгляд слів, які мають додаткову культурну семантику, тобто культурно обумовлені значення [1,5]. Крім того, оскільки одним із напрямів сучасної лінгвокультурології є фразеологічно орієнтований напрям, який вивчає культурно маркований зміст фразеологічних одиниць певної мови [15, 304]. Об'єктом нашого дослідження є також і фразеологічні звороти, до складу яких входять номінації коштовного каміння.

Ця робота базується на матеріалі словників, які орієнтовані на розкриття певної культурної інформації про ту чи іншу номінативну одиницю (далі - НО), а саме: *Longman Dictionary of English Language and Culture*, лінгвокраїнознавчих словників Великобританії, США, Австралії та Нової Зеландії. Однією з особливостей першого джерела є наявність культурологічних заміток (*Cultural Notes*), що спрямовані не тільки на розкриття значення слова, а й на опис його конотацій [17, V]. Наприклад: «**diamond** - in the US and UK, a man traditionally gives a diamond ring to a woman when he asks her to marry him, and this shows that they are engaged» [17, 353], «**turquoise** is often used in Native American jewellery» [17, 1449].

Що ж стосується інших джерел дослідження, то вони, за визначенням авторів, є словниками із серії «мова й культура», що систематизовано описують культуру відповідних країн через мову та наводять скоріше загальні, аніж спеціалізовані відомості [10, 8]. Через національно-культурну семантику мовних одиниць такі словники дозволяють проникнути в культуру носіїв мови, у їх фоніві знання, які обов'язково присутні у свідомості учасників комунікації та значною мірою визначають смисл висловлювання [16, 5].

Таким чином, ЛСП «коштовне каміння» представлено в цих джерелах лише НО з національно-культурною семантикою. У лінгвокраїнознавчому словнику Великобританії зафіксовані, зокрема, назви діамантів, що прикрашають королівські регалії: «**Cullinan diamond, Great Star of Africa, Star of Africa**». На схожості за кольором базуються такі номінації: «**Emerald Isle** - *Смарагдовий острів (Ірландія) - за яскраво-зеленим кольором рослинності, особливо трави*» (14, 179-180), від якої утворено «**Emerald Isle Express** - *залізничний експрес із Лондона в Холіхед*» (14, 180); «**ruby spaniel** - *порода кімнатних собак із червоно-коричневою окраскою*» (14, 421).

Вищевказаний словник фіксує також і такі реалії, пов'язані із життям Великобританії, як «**Diamond Sculls** - *щорічні змагання з греблі на Хенлейській реґамі, а також приз переможцю цих змагань*» (14, 161), «**Double Diamond** - *фірмова назва пива*» (14, 167), «**Opal Fruits** - *фірмова назва фруктових цукерок*» (14,351).

Однією з особливостей досліджуваного поля в американській культурі є те, що 8 номінацій коштовного каміння, поряд із рослинами тощо, є елементами символіки певних штатів, а саме: «**agate, sapphire** - *каміння-символи штату Монтана*» (16, 21, 443), «**aquamarine**» (Колорадо), «**blue agate**» (Небраска), «**fluorite**» (Іллінойс), «**garnet**» (Коннектикут), «**jade**» (Вайомінг), «**turquoise**» (Нью-Мексико). Останній із зазначених мінералів - «**turquoise**» - є до того ж священним камінням у північноамериканських індіанців та часто використовується в їхніх прикрасах (16, 515).

Крім того, назви дорогоцінного каміння входять до складу таких топонімів, як «**Coral Gables** - *найпрестижніший район в Майамі*» (16, 127)), «**Diamond Head** - *гора вулканічного походження в районі Гонолулу*» (16, 150), «**Pearl Harbor** - *воєнно-морська база США на Гавайських островах*» (16, 385); до складу прізвиськ штатів: «**Gem State** - *прізвисько штату Айдахо. Вважалося, що Idaho в перекладі з мови індіанців означає «коштовне каміння». Помилковість цієї етимології доведена, але штат і далі рекламує себе як «штат-самоцвіт», а жителів називають Gem-Staters*» (16, 194), «**Diamond State** - *прізвисько штату Делавер. Невеликий за розмірами, він відіграє велику роль в економіці країни*» [16, 150]; та інших назв: «**Diamond Center**-*неофіційна назва району ювелірних крамниць та майстерень в Нью-Йорку*» (16, 150), «**Emerald Necklace** - *назва ланцюжка парків у Бостоні*» (16, 164).

Для носія австралійської культури важливим є камінь «**opai**», оскільки родовища Австралії дають до 90% світового видобутку опала; ювелірні прикраси з опала є найбільш популярними сувенірами з Австралії, хоча це каміння, на переконання австралійців, приносить нещастя [10, 154]. Подібну до цього роль у Новій Зеландії відіграє «**greenstone** - *нефрит, що видобувається на заході країни, високо цінується маорійцями та використовується ними для виготовлення прикрас та посуду*» (10, 106). У відповідному лінгвокраїнознавчому словникові зазначені також власні назви, до складу яких входять номінації коштовного каміння: «**Coral Sea**», «**Coral Sea Islands**». Багато уваги автори словників приділяють і описові флори та фауни даних країн, серед яких виділяємо такі назви рослин, як «**coral tree**», «**batswing coral-tree**», «**coral pea**», та тварин: «**cat's-eye**», «**coral snake**», «**diamond snake**», «**amethystine python**»,

«*pearl perch*», «*gemfish*». Слід відзначити, що ці назви мотивовані переважно схожістю зовнішнього вигляду (у більшості випадків - кольору) цих тварин і рослин та відповідного дорогоцінного каміння.

Таким чином, НО, що позначають коштовне каміння, беруть активну участь у вторинній номінації та входять до складу назв різноманітних реалій англомовного світу.

Як вже зазначалося, ще одним аспектом дослідження ЛСП на рівні культурної символіки є аналіз фразеологічних одиниць. Фразеологізми будь-якої мови є лінгвосеміотичним феноменом, формуючи особливу «підмову», у якій в усталеній формі зберігаються й транслюються уявлення етносу про світ [9, 11]. Основними ознаками фразеологізмів є стійкість та відтворюваність у мовленні (15, 641).

Нами було проаналізовано 20 фразеологічних одиниць, до складу яких входять номінації семи дорогоцінних мінералів, а саме: НО *diamond* (8 фразеологічних зворотів), *pearl* (6), *ruby* (2), *emerald* (1), *sapphire* (1), *jet* (1), *amber* (1). Слід зазначити, що серед розглянутих нами сталих словосполучень зустрічаються субстантивні (наприклад, *a pearl of great price*), ад'єктивні (*black as jet*), дієслівні (*set something above rubies*) фразеологічні одиниці, а також ті, що мають структуру речення (*Does the Queen wear pearls?*).

Одним із завдань нашої роботи є аналіз типів мотивації цих фразеологізмів, а також виявлення ознак коштовного каміння, що покладені в основу цієї мотивації. Традиційно фразеологізми розглядаються як знаки вторинної непрямої номінації (15, 642); серед типів переосмислення за фразеологічної номінації виділяють метафоричне (просте переосмислення) та метонімічне (складне переосмислення) [5, 124-129]. Згідно із цією класифікацією більшість із проаналізованих фразеологічних одиниць утворені за допомогою метафоричного переосмислення, в основі якого лежить здебільшого така ознака каміння, як його коштовність. Так, «*to set something above rubies*» - *цінувати на вагу золота* (11, 118), «*cast pearls before swine - to show or offer something special to someone who will not enjoy it or understand how valuable it is*» (18, 259), авторський вислів Дж. Драйдена «*he who would search for pearls must dive below*» - *без тpyда нема плода* (12, 570), «*Does the Queen wear pearls? - people use this question and others like it to answer to someone else's question when they want to emphasize that the answer to a question is clearly "yes"*» (18, 269),

«*diamonds are forever - because they often represent marriage*» (17, 353), «*diamonds are a girl's best friend - if you are rich you do not have to worry about anything*» (17, 353).

Такі ж фразеологічні одиниці, як «*a pearl of great price*», «*a diamond of the first water*», «*a rough diamond / a diamond in the rough - used about someone who is not very polite or well educated but has good qualities*» (18, 84-85), окрім актуалізації семи коштовності каміння, містять ще й оцінку позначуваних явищ, причому перші два звороти мають позитивне забарвлення, а останній (*a rough diamond*) має змішану оцінку (як позитивні, так і негативні оціночні компоненти значення) [5, 168].

Інші фразеологічні звороти, утворені за допомогою метафоричного переосмислення, базуються на таких ознаках коштовного каміння, як його структура: «*black diamonds - кам'яне вугілля*» (12, 211), твердість: «*diamond cut diamond - найшла коса на камінь*» (12, 211), колір: «*the amber nectar - beer*» (18, 242), «*black as jet*». Останній фразеологізм можна також віднести до інтеграційно-порівняльного типу мотивації, що передбачає під час творення фразеологічних одиниць застосування операторів порівняння (сполучників або часток) [9, 52]. Лише одне з розглянутих сталих словосполучень утворене за допомогою метонімічного переосмислення: «*pearly king and queen - people chosen from certain London families who have the right, on certain special occasions, to wear clothes richly decorated with patterns of pearl buttons*» (17, 992).

Таким чином, більшість фразеологічних зворотів, до складу яких входять назви коштовного каміння, базуються на метафоричній мотивації, в основі якої знаходяться такі ознаки, як коштовність, колір, структура та твердість мінералів. Крім цього, у джерелах дослідження зафіксовані такі звороти, як «*pearly gates - a humorous expression meaning the entrance to heaven*» (18, 134), та назви різноманітних річниць подружнього життя та ювілеїв: «*diamond wedding/jubilee*», «*ruby wedding*», «*emerald wedding*», «*sapphire wedding*». Словникові дефініції цих фразеологізмів не містять інформації про їхнє походження та мотивацію, дослідження якої потребує додаткового діахронічного аналізу.

Перспективу подальшого дослідження лінгвокультурологічних особливостей англомовних номінацій коштовного каміння вбачаємо в аналізі їхнього функціонування в мовленні на матеріалі різножанрових текстів.

Література

1. Березович Е.Л. К этнолингвистической интерпретации семантических полей / Е.Л. Березович // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 2004. – № 6. – С. 3–24.
2. Васильев Л.М. Современная лингвистическая семантика / Л.М. Васильев. – М. : Высшая школа, 1990. – 176 с.
3. Васильев Л.М. Теория семантических полей / Л.М. Васильев // Вопросы языкознания. – М. : Наука, 1971. – № 5. – С. 105–113.
4. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 464 с.
5. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка / А.В. Кунин. – М. : Высшая школа, 1986. – 336 с.
6. Покровский М.М. Избранные работы по языкознанию / М.М. Покровский. – М. : Издательство Академии наук СССР, 1959. – 382 с.
7. Полевые структуры в системе языка / под ред. З.Д. Поповой. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1989. – 200 с.
8. Попова З.Д. Лексическая система языка / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж : Издательство Воронежского университета, 1984. – 148 с.
9. Селіванова О.О. Нариси з української фразеології (психологівний та етнокультурний аспекти) / О.О. Селіванова. – К. ; Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
10. Австралия и Новая Зеландия. Лингвострановедческий словарь / под ред. В.В. Ощепковой, А.С. Петриковской. – М. : Рус. яз., 1998. – 216 с.
11. Апресян Ю.Д. Новый большой англо-русский словарь : в 3-х т. / Ю.Д. Апресян. – М. : Русский язык, 2001–. – Т. 3. – 2001. – 825 с.
12. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь / А.В. Кунин. – 4-е изд. – М. : Русский язык, 1984. – 944 с.
13. Лингвистический энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., дополн. – М. : Большая российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
14. Рум А.Р. Великобритания. Лингвострановедческий словарь / А.Р. Рум. – М. : Русский язык, 1999. – 560 с.
15. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
16. Томахин Г.Д. США. Лингвострановедческий словарь / Г.Д. Томахин. – М. : Рус. яз., 1999. – 576 с.
17. Longman Dictionary of English Language and Culture. – Edinburgh, 1998. – 1568 p.
18. Longman Idioms Dictionary. – Addison Wesley Longman Limited, 1998. – 398 p.